

УДК 338

О.О. Маслак, М.К. Колісник*, Х.С. Передало
 Національний університет “Львівська політехніка”,
 кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва,
 *кафедра економіки, фінансів і обліку

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН ТА КРАЇН З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

© Маслак О.О., Колісник М.К., Передало Х.С., 2002

Розглянуто роль держави у побудові ринкової економічної структури, подано порівняльну характеристику стану економіки нових індустріальних країн та країн з перехідною економікою, визначено основні чинники, які впливають на економічний спад або розвиток даних країн.

Role state is considered In article in construction of the market economic structure, is brought comparative feature of the condition of the economy of the new industrial countries and countries with connecting economy, are determined main factors, which act upon economic decline or development of these countries.

Можна дати таке визначення ринкової інфраструктури (РІС). РІС країни, регіону або галузі господарства – це система галузей, організаційно-правових та економічних відносин, яка забезпечує функціонування, відтворення і розвиток економіки через інформаційні, фінансові і товарні потоки.

Стан і розвиток РІС в наш час по-різному впливають на розвиток виробництва в різних державах. Зробимо короткий огляд і порівняння впливу РІС на економічне зростання виробництва в країнах з перехідною економікою і в нових індустріальних країнах (Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань).

Перш за все нас цікавить організаційно-технічна складова РІС, а в її структурі – роль органів державного регулювання ринкових відносин. Адже відомо, що встановити межі ефективності втручання держави у ринкову економічну структуру дуже важко. Держава найчастіше виявляє надмірну активність, коли для цього немає підстав, і є пасивною у сферах, які потребують її втручання [1].

Перехідним економікам відповідають радикальні зрушення структури органів державної влади. Це викликало в країнах з перехідною економікою порушення економічної стратегії і недостатню визначеність стратегічної мети. За мету приймався перехід до ринкової економіки; за стратегічні напрями – лібералізація цін, зниження бюджетного дефіциту, антиінфляційна політика, приватизація державної власності. Але це – лише складові економічної стратегії.

Нестабільна ринкова економіка легко піддається впливу держави. Стратегічна мета економіки має постійно змінюватися. Найефективнішою тепер вважають стратегію, за якою активне державне втручання здійснюється на різних етапах, а потім поступово частина управлінських функцій надається приватним економічним суб'єктам (у міру їх готовності).

“Шокова терапія” результативна за наявності інфляції попиту і якщо вона обмежена в часі. Економічна стратегія може також бути націленою на лібералізацію зовнішньої торгів-

лі, яка призводить до зростання конкурентного тиску і загрожує національним виробникам. Лібералізація має успіх після проведення структурної перебудови і на основі активної промислової політики. Без підготовки вона пригнічує виробництво. Тому державі необхідно вчасно приймати рішення щодо відмови від заходів, які вже виконали своє призначення й перетворилися на дестабілізуючі чинники. Це стосується обсягу державного капіталу в певних галузях, податкової, грошово-кредитної політики, регулювання цін тощо.

Деякі галузі не витримують міжнародної конкуренції під час занадто швидкого “відкриття” національної економіки. Результатом є спад виробництва і підвищена потреба в імпортних товарах у цих галузях. Нові індустріальні країни (Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань) та Японія застосували поступовий допуск іноземних конкурентів на внутрішні ринки, поєднували його з активним розвитком експортних виробництв. Для ефективної конкурентної боротьби в цих країнах було створено мережу так званих інститутів: великих промислових груп, банків розвитку, фінансових корпорацій, органів із стимулювання малого підприємництва. Держава в цих країнах продовжувала відігравати визначальну роль у структурі економічної стратегії і після здійснення економічної лібералізації: за допомогою спеціальних інститутів зв’язку бізнесу та уряду. Отже, активна державна стратегія – це єдиний спосіб зайняти гідне місце на світовому ринку для країн з перехідною економікою [2].

Прикладом вдалої побудови РІС за антикризовою програмою була “Стратегія для Польщі” віце-прем’єр-міністра уряду Польщі Г. Колодка, який здійснив перехід від “шокової терапії” до політики економічного зростання. Антикризова програма на декілька років складалася з 14 завдань. По кожному надавався “діагноз” сучасного стану, визначалися цілі державної стратегії, засоби побудови РІС та структури ринку, потенційні загрози та критерії виконання. Було досягнуто узгодженості заходів державної політики із стратегією соціально-економічного розвитку. Суб’єкти господарювання знали, чого слід очікувати від держави й відповідно будували власні стратегії зростання.

Отже, в Польщі перебудова інфраструктури економіки стала одним із напрямів економічної стратегії держави. Уряд Польщі в 90-х роках активно сприяв інвестуванню в перспективні галузі, полегшенню доступу малих та середніх фірм до кредитів, підтримці інновацій, маркетингових досліджень, експортних кредитів. У регіонах з надлишковою робочою силою створювалися пільги для трудомістких галузей, здійснювалися державні інвестиції у розвиток технічної інфраструктури. У 1998 році уряд прийняв графік приватизації до 2001 року, яким передбачався продаж всіх державних підприємств та секторів включно з інфраструктурою. Паралельно уряд Польщі розпочав підготовку до приватизації телекомунікаційної системи країни та крупних банків. Польща має високий середній показник державних підприємств у промисловості – 72,2 %

У нових індустріальних країнах промислова стратегія також була активною, спрямованою на розвиток пріоритетних конкурентоспроможних виробництв з розгалуженою мережею господарських зв’язків, експортних галузей і на імпортні обмеження. Орієнтація на високотехнологічні галузі довела свою перспективність. У 1970 – 1980 роках середньорічні темпи зростання ВВП становили 9,4 % проти 5,8 % по країнах, що розвиваються [3].

Цим країнам властивий низький рівень інфляції, яка в середньому за 1961 – 1990 рр. становила 7,5 %. У Південній Кореї за 1961 – 1980 рр. інфляція становила близько 18 %, а з 1980 року відбувся помітний спад, у Тайвані – 6,2 %, у Гонконзі – 8,8 % [4]. У 1980 – 1992 рр. зростання середнього ВВП на душу населення становило у Південній Кореї 7,1 %, Тайвані – 6,1 %, Таїланді – 5,8 % [5].

Важливим для нас є і китайський досвід. Приклад Китаю засвідчив, що для успіху реформ необхідно зменшити бар'єри до ринку новоствореним підприємствам, диверсифікувати власність, встановити фінансові стимули для менеджерів, виходити з особливостей національної специфіки. Еволюційне перетворення командної економіки у ринкову може проходити високими темпами за соціально прийнятним шляхом. Політика вирівнювання доходів та підтримки розподілу за працею дозволила в Китаї уникнути надмірного розшарування суспільства. Отже, активне державно-адміністративне втручання у послідовність економічних реформ виявилось дуже важливим для ефективності економічної стратегії Китаю. У Китаї, як і у Польщі, головну увагу в інституційних реформах приділяли створенню приватних суб'єктів економіки.

Досвід країн Центральної та Східної Європи показав, що дуже високий темп перетворень економічної стратегії робить критичним її успіх. Крім того, найбільшу увагу у всіх країнах, що досягли значного успіху, було приділено промисловій політиці. Пріоритет надавався галузям, що мали численні економічні зв'язки і виробляли складну продукцію. Важливим елементом державної стратегії стала підтримка малих та середніх підприємств у технологічній, інформаційній, кредитній та інших сферах. Динамізм таких підприємств зумовив їх швидкий розвиток. У Південній Кореї частка малих та середніх підприємств у промисловому виробництві в роки перебудови становила 39,4 %.

У країнах, які нехтували планомірною перебудовою РІС і обмежувалися політикою лібералізації, дестабілізуючий вплив був найсильніший і відбувалося погіршення всього комплексу соціально-економічних відносин.

Якщо структура ринків та їх інфраструктура в Західній Європі спиралася на традиції індивідуалізму, то у Південно-Східній Азії було ефективно використано корпоративні традиції, поєднання дрібного приватного та великого державного підприємництва. Тут бралось до уваги те, що малі і середні підприємства не можуть бути повністю самостійними суб'єктами економічної стратегії через свою залежність від зовнішніх чинників. Для забезпечення стабільності економічної системи потрібна стабілізуюча структура. Такою структурою стали численні розгалужені субпідрядні фірми, зосереджені навколо великих підприємств і пов'язані не лише коопераційними зв'язками, а й фінансово, за рахунок лізингу, обміну кадрами. Державою підтримувалася кооперація фірм з банками, які володіють акціями своїх кредиторів.

Для підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні держави Південно-Східної Азії сприяли розвитку не тільки малих, а й великих фірм. У Південній Кореї кількість промислово-фінансових груп – “чехоль” – протягом 1975 – 1990 рр. збільшилася від 20 до 100, а кількість фірм, що входять до них – від 400 до 850. Наприкінці 80-х років на частку тридцяти найбільших “чехоль” припадало близько 10 % ВВП, 25 % імпорту та 50 % експортного виробництва. Такі промислово-фінансові групи створені, на відміну від японських “кейрецу”, не навколо банку, а навколо торговельної компанії, що спрощує їхнє включення до міжнародних економічних процесів. Вони беруть на себе частину соціальних функцій держави, фінансування наукових досліджень тощо. Уряд Південної Кореї виділив у 1990 – 1994 рр. субсидії на розвиток наукомістких галузей, технополісів, на збільшення відкритості національної економіки на суму 38,8 млрд. дол. [6].

Сприятливий клімат для інвестицій створює введення податкових пільг, регулювання позичкового процента, обмеження споживчого імпорту та споживчих кредитів. Засобами цієї політики стали державні інвестиції у розвиток інфраструктури та пріоритетних напрямів, цільові та субсидовані кредити для пріоритетних галузей.

Роль уряду в нових індустріальних країнах залежала не від фінансової могутності, а від пріоритетів внутрішньої політики (розвиток інфраструктури, освіта, сприяння налагодженню інституційних схем). Нові індустріальні країни характеризуються оптимальним узгодженням державних і приватних інвестицій. У них були створені інституційні основи економіки узгоджень – ради з вирішення завдань економічних стратегії і тактики, які налагодили обмін інформацією між державою та приватним сектором. На відміну від лобістських структур ці ради, які і нині відіграють роль представників інтересів бізнесу у урядових структурах, зробили правила ринкової поведінки та економічну політику держави прозорішими для всіх учасників економічного процесу. Окрім рад, діє мережа спільних інститутів держави і приватного капіталу з вироблення стратегічних планів розвитку. Відбуваються постійні консультації державних органів з приватним сектором, якому надаються консультативні послуги [4].

Як результат цих дій урядів за 1960-1980 рр. частка інвестицій у ВВП Тайваню збільшилася вдвічі, Південної Кореї – втричі, Сінгапура – у чотири рази. У 1990 – 1998 рр. частка внутрішніх інвестицій у ВВП зросла ще більше: у Південній Кореї з 36,9 % до 37,1 %. У Таїланді – з 41,4 % до 43,1 %. В Індонезії – з 30,6 % до 37,8 % [7]. Це свідчить про оптимальну економічну стратегію держав.

Уряд Південної Кореї втілював у життя послідовну стратегію побудови РІС за допомогою регулювання інвестицій, адміністративного втручання в діяльність компаній, жорсткого протекціонізму. У машинобудівній, електронній, металургійній промисловості значна частка акцій традиційно належала державі. У середині 80-х років 30 – 50 % доданої вартості вироблялося у держсекторі [8].

Трансформації структури і розвиткові інфраструктури економіки приділялася належна увага і в країнах Європи. Наприклад, в Угорщині і Польщі державні капіталовкладення здійснювалися у виробничу і транспорту інфраструктури, підготовку робочої сили. Завдяки цьому питома вага витрат бюджету у ВВП була високою і становила в Угорщині понад 60 %, у Польщі – 50 % [9].

Отже, у країнах із розвинутою економічною стратегією застосовувалося оптимальне комбінування державних, позичкових і приватних ресурсів з метою ефективною розбудови ринкової економіки та її інфраструктури. Стабілізаційна стратегія була успішною там, де держава залишила за собою роль головного реформатора або координатора (Польща, Угорщина, Чехія, Китай). У тих перехідних економічних системах, де держава була пасивною в економіці, загальне погіршення економічної стабільності є глибшим.

Отже, перехід до ринку в різних країнах відбувається за різними моделями економічних стратегій. Фахівці виділяють такі моделі економічних стратегій переходу до ринку: “шокова терапія”, “ринковий соціалізм”, “державний корпоративізм”, “оксамитова революція” [10].

Модель “ринкового соціалізму” розвивається Кубою. Представниками “державного корпоративізму” можна вважати Китай та певною мірою В’єтнам. До моделі “оксамитової революції” найбільш близька Угорщина, у якій застосовується консервативно-неоліберальна теорія з поступовим відходом держави від домінування в економіці та переходом до ринкових відносин. Завдяки поступовості перетворень країні вдалося досягти значно кращих показників економічної структури, перебудувати інституційну систему реалізації економічної влади. При цьому сумарний спад ВВП в Угорщині приблизно однаковий з Польщею та Чехією. Характерною рисою для Угорщини початку 90-х років був високий рівень

соціального захисту населення, хоча це призвело до зростання бюджетного дефіциту, що становив у 1994 році 8 – 9 % ВВП [10].

У більшості перехідних економік у 1990 – 1992 рр. спостерігався різкий спад ВВП, викликаний реакцією на заходи макроекономічної стабілізації. З 1992 – 1993 рр. відбувалося поступове зростання ВВП. У країнах, втягнутих у балканський конфлікт, а також в Албанії та Болгарії цей процес розпочався пізніше та є повільним і нестійким. У 1996 – 1997 рр. внаслідок накопичення негативних чинників практично в усіх країнах Центральної та Східної Європи економічні показники погіршилися. Нестабільне економічне зростання, падіння реальних доходів населення, від’ємне сальдо торговельного балансу та дефіцит бюджету характерні й для Румунії. Експерти відзначають відсутність структурної перебудови економіки. Нестабільністю було відзначено й економічний розвиток Словаччини, де безробіття у 1993 році становило понад 14 % [11; 12].

Натомість у країнах “державного корпоративізму” – Китаї та В’єтнамі – відбувалося постійне швидке зростання економіки.

Д. Бегг, досліджуючи економіки країн Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, констатує, що повільніша стабілізація значно зменшувала економічну ціну трансформаційного процесу та сприяла швидкому відновленню економічного зростання. Різкий перехід держави до засобів непрямого контролю в економічній стратегії часто не був успішним [13].

Отже, в країнах з перехідною економікою відбувається становлення ієрархії завдань й визначення пріоритетів економічної стратегії, до яких входять інфраструктурне забезпечення економіки, грошова, фінансова, бюджетна стабілізації, економічна лібералізація, розвиток ринкових інститутів, приватизація, реструктурування тощо. Важливим є узгодження цих завдань як між собою, так і у часі [14].

1. Корнан Я. Тенденции постсоциалистического развития // *Вопр. экономики.* – 1996. – № 1. – С. 5 – 16. 2. Жуков С.В. Роль государства в сотворении “южнокорейского чуда” // *Рос. экон. журнал.* – 1993. – № 5. – С. 98 – 104. 3. Лаврентьев В.Н. Новые индустриальные страны Азии: перестройка промышленной структуры. – М., 1990. 4. *The East Asian Miracle/ Economic Growth and Public Policy Summary / World Bank Policy Research Report.* – Washington: World Bank, 1993. 5. *Slowly does it // The Economist.* – 1993. – 329, № 7841. – P.82. 6. Андрианов В. Роль государства в формировании рыночной модели динамичной экономики в Южной Корее // *Экономист.* – 1994. – № 8. – С. 90 – 96. 7. *World Economic and Social Survey, 1997.* – NY: United Nations, 1997. 8. *Национализация и госсектор в развивающихся странах: Реф.сб.* – М., 1986. 9. Нестеренко А. Современные проблемы рыночной трансформации в Восточной Европе // *Вопр.экономики.* – 1995. – № 8. – С. 143 – 152. 10. Колганов А. Закономерности переходной экономики: экономические теории и модели // *Вопр.экономики.* – 1995. – № 2. – С. 50 – 60. 11. Бредова В. Экономика стран Восточной Европы в 1993 – 1994 гг. // *Мировая экономика и международные отношения.* – 1995. – № 2. – С. 110 – 118. 12. Бузгалин А., Колганов А. *Либерализация versus модернизация // Вопр. экономики.* – 1997. – № 8. – С. 38 – 56. 13. Begg D. *Monetary Policy in Central and Eastern Europe: Lessons After Half a Decade of Transition / IMF Working paper 96/108.* - Washington: IMF, 1996. – 91 p. 14. Жалило Я.А. *Регулювання ринкової економіки: сучасний досвід розвинених країн // Сер. “Економічні стратегії”.* – Вип..1 – К., 1996.